

APOLLON GERMENOS'A BİR ADAK

(Lev. XLI)

1995 yılında İzmir'de, üzerindeki kabartmanın stil özellikleri ve yazıtın içeriğine bakılırsa Mysia'dan geldiği anlaşılan bir adak steli ele geçirilmiştir. Ancak, bugün İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunmakta olan bu stelin buluntu yerini tam olarak saptamak mümkün olamamıştır. Stel büyük bir olasılıkla, nerede olduğu kesin olarak bilinemeyen antik Germe kentindeki, Apollon'a ait bir kutsal alanda bulunmuş olmalıdır. Her ne kadar Germe kentinin lokalizasyonu konusundaki problemleri çözmesede, Mysia'ya özgü formu ve üzerindeki kabartmaların stili sayesinde bu kentten gerçekten de Kaikos kıyısında değil, Mysia'nın daha kuzeyde yer alan kısımlarında aranması gerektiği konusunda bazı ipuçları veren bu steli burada tanıtmaya çalışacağız.

Alınlıklı ve akroterli mermer stel. Stelin üst kısmında, dikdörtgen şekilli niş içerisinde alçak kabarma olarak yapılmış "tanrılara adak sunma" sahnesi: Sağda, uzun *khiton* ve *himation* giyen ve cepheden tasvir edilmiş olan Apollon Kitharodos, sol elinde *kithara*'sını tutmakta ve sağ elindeki *omphalos*'lu *phiale* ile libasyon yapmaktadır. Onun solunda, kısa *khiton* giymiş olan Artemis Dadophore, sol elinde uzun bir meşale tutarken, sağ elindeki *omphalos*'lu *phiale* ile de sağında duran alttan profilendirilmiş bir altara libasyon yapmaktadır¹. İki tanrı figürünün arasında ise, Artemis'in kutsal hayvanı olan geyik yer almaktadır. Sağa dönük olarak ayakta duran geyik, başını arkaya doğru çevirip, biraz yukarı kaldırarak Tanrıça'ya bakmaktadır. Stelin sol kısmında, altların önünde ise adak olarak bir koç² getiren ve adurant pozda tasvir edilmiş olan insan figürleri yer almaktadır: En solda bir kadın, onun önünde bir erkek; onların önünde daha küçük boyda yapılmış üç insan (en sağdaki kadın, diğerleri erkek); en önde ise, sağ eli ile koçu karnından tutan erkek hizmetçi. Altta üç satırlık yazıt. Yük.: 0.78; gen.: altta 0.41, alınlıkta 0.36; kalınlık: 0.09; harf yük.: 0.01 - 0.015 m.

Μητρόβιος Τείμων
νος Ἀπόλλωνι
Γερμηνῶι εὐχὴν.

¹ Artemis Dadophore hakkında bk. *LIMC* II, 1, s.v. Artemis, 654 ve dev. Mysia'da ele geçen ve Artemis ile Apollon'un birlikte tasvir edildiği adak stellerinde Tanrıça meşale taşıyıcı şekilde betimlenmiştir: Bk. G. Mendel, *Musées imp. ottomanes Constantinople* III, 1914, 853 ve 854; L. Robert, *Hellenica* X, Pl. XIX 3 ve XXX 2.

² Çeşitli epithetlerle tanınan Apollon Kitharodos'a adanmış olan stellerde tanrıya çoğunlukla koç veya koyun (bk. L. Robert, *Hellenica* X, Pl. XV 2, XXIII 6, XXV, XXVI, XXX 4; G. Mendel, a.g.e., 852; Th. Corsten, *IV Prusa ad Olympium* [I.K. 39], 40), bazen de boğa getirildiği görülmektedir (bk. G. Mendel, a.g.e., 854; L. Robert, *Hellenica* X, Pl. XLII; E. Schwertheim, *IV Kyzikos* II [I.K. 26], no. 7).

Yazıtın çevirisi şöyledir:

"Teimon oğlu Metrobios bu adağı Apollon Germenos'a (sundu)".

Stilistik özellikleri ve formu Mysia'da ele geçen adak stellerine çok yakın olan bu stelde³ Apollon, bugüne kadar bilinmeyen, Germenos şeklindeki bir epithet ile karşımıza çıkmaktadır⁴. Γερμηνός şeklindeki ethnisk isim, gerek Stephanos Byzantios'dan (s.v. Γέρμη) gerekse Germe sikkelerinden bilinmektedir⁵. Ayrıca, Germe'nin dışında yaşayan bazı Germelilerin mezar taşlarında da bu ethnisk isme rastlanmaktadır⁶. Sonuç olarak, bu epithet kuşkusuz "Germeli" anlamındadır ve bu kentte Tanrı'nın Apollon Germenos ("Germeli Apollon") olarak tapım gördüğü anlaşılmaktadır. Germe'deki Apollon kültüne ilişkin epigrafik bir buluntu -elimizdeki yazıt dışında- yoksa da, kentin sikkeleri üzerinde bu Tanrı'nın tasvirlerinin çok sık olarak kullanıldığı bilinmektedir⁷.

Stephanos Byzantios tarafından "Γέρμη· πόλις Ἑλλησποντία πλησίον Κυζίκου, ἣν Ἡρωδιανὸς Ἀσίας φησὶν· ὁ πολίτης Γερμηνὸς καὶ Γερμηνή" (Germe: Kyzikos yakınındaki bir Hellespontos kenti. Herodianos'a göre Asia'dadır. Vatandaşlarına Germenos ve Germene denir") diye tanımlanan, Ptolemaios tarafından ise Mysia'nın içlerinde yer

³ Benzer stel formu için bk. C. Tanrıver - S. Kütük, "The Katoikia of Daphnous and the Sanctuary of Apollon Daphnousios in the Territory of Apollonia ad Rhyndacum", *EA* 21 (1993), Taf. 13, Fig. 4 ve M. Cremer, *Hellenistisch-römische Grabstelen im nordwestlichen Kleinasien I: Mysien* (Asia Minor Studien V, 1), Taf. 28, UMiM 1. Bu stel plastik açıdan da Mysia stelleri ile benzerlik göstermektedir: Bk. L. Robert, *Hellenica* X, Pl. XIX 3, XXX 2 ve M. Cremer, *a.g.e.*, Taf. 2 (London BM, Inv. Nr. 1817).

⁴ Mysia'nın çeşitli yerlerinde ele geçen adak taşlarında, Apollon Kitharodos'un Krateanos (L. Robert, *Hellenica* X, 134 ve dev.), Bathylimenites (L. Robert, *a.g.e.*, 125 ve dev.), Takodomeites (F. W. Hasluck, *Cyzicus*, 1910, no. IV, 52), Mekastenos (L. Robert, *a.g.e.*, 143 dipnot1), Lykeios (L. Robert, *a.g.e.*, 152-3), Prokentes (G. Mendel, *Musées imp. ottomanes Constantinople* III, 1914, 854) ve Daphnousios (C. Tanrıver-S. Kütük, *a.g.e.*, 99 - 102 = *Bull. épigr.* 1995, 468) şeklindeki epithetleri ile karşılaşmıştır. Bunun dışında, Apollon'un Kyzikos'da Arkhegetes, Ekbasios, Iasonios, Kyzikenos, Thargelios; Pergamon'da, Thargelios ve Daphnaios; Priapos'da, Priapaios; Gambreion'da, Thargelios epithetleri ile de tapım gördüğü bilinmektedir (Bk. *RE*, II 1, 1895, s.v. Apollon, kol. 42 - 72).

⁵ Sikkeleri üzerinde kentin ethniki Γερμηνῶν şeklinde yer almaktadır (bk. B. V. Head, *Historia Numorum*, 1887, 455).

⁶ Bk. F. Gschnitzer - J. Keil, *Anz. Akad. Wien* 11 (1957) 224-225, no. 6 (Philadelphia); L. Robert, *Villes d'Asie Mineure*², 1962, 386-390 ve *TAM* V 2, 1132 (Thyateira).

⁷ *BMC Lydia*, 79, no. 4 ve 82, no. 14; *BMC Mysia*, 64, no. 4; L. Robert, *Villes*², Pl. V; K. Kraft, *Das System der kaiserzeitlichen Münzprägung in Kleinasien*, 1972, Taf. 42, no. 25, Taf. 50, no. 24a ve Taf. 58 no. 54.

aldığı belirtilen⁸ antik Germe (ya da Ἰερὰ Γέρμη) kentinin yeri hala kesin olarak saptanamamıştır. Bunun da ötesinde, bazı araştırmacılar kuzeybatı Anadolu'da biri Kaikos (Bakırçay) üzerinde, diğeri ise Mysia'nın iç kesimlerinde yer alan iki ayrı Germe kenti olduğunu ileri sürmektedirler⁹. L. Robert ise, bu adı taşıyan tek bir kentin var olduğunu ve bunun da Balıkesir'in batısında yer alan Savaştepe (eskiden Kiresin ya da Giresun) civarına lokalize edilmesi gerektiğini ileri sürer¹⁰. Ancak bu lokalizasyon için de L. Robert'in elinde kesin ipuçları yoktur. Gerçekten de, büyük bir kısmı hakkındaki bilgilerimiz hala kısıtlı olan Mysia'nın iç bölgelerinde yer alan Germe kentinin yerini saptamak, L. Robert'in de belirttiği gibi, "şans eseri ele geçecek bir buluntuyla" mümkün olabilecektir¹¹.

Tek başına ya da bir adak törenine katılır durumda gösterilmiş olan Apollon Kitharodos tasvirli adak taşları ile Mysia'da ve Bithynia'nın batı kısmında çok sık karşılaşılmaktadır¹². A. Linfert, bu adak taşlarında görülen Apollon kabartması tipinin heykeltraş Bryaxis'in bir eseri olan Apollon Daphnaios kült heykelinden kaynaklandığını öne sürmektedir. Ancak anlaşılan, yerel ustalar orijinali serbestçe taklit ederek birbirinden bazı farklarla ayrılan Apollon tasvirli adak taşları üretmişlerdir¹³. Bu durumda, orijinalin yapılış tarihi olan yaklaşık İ.Ö. 300, tüm bu adak taşları için bir *terminus ante quem* oluşturmaktadır. Nitekim, bilinen steller en erken olarak İ.Ö. II. yy.'a tarihlenmektedir. Burada ele alınan stel de plastik özellikleri ve yazı karakterine bakılarak İ.Ö. II - I. yüzyıllara tarihlenebilir.

Stelde, Apollon'un yanında kardeşi Artemis'in de tasvir edildiği

⁸ V, 2, 11: Πόλεις δέ εἰσι μεσόγειοι Μυσίας μὲν μικρὰς τῆς ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Ἐκῆψις Ἰερὰ Γέρμη.

⁹ L. Robert, o güne kadar Germe'nin yeri için ileri sürülen tüm teklifleri tek tek ele alarak bunların doğru olmadığını göstermektedir (bk. *Villes*², 1962, 180-201). Ancak, bazı araştırmacılar hala, Germe'nin bugünkü Soma'da yer aldığını ileri sürmektedirler (Örn. bk. K. Rheid, *Ist. Mitt.* 36, 1986, 234 ve Beil. 6). M. Riel ise kenti Makestos nehri kıyısına, Susurluk civarına yerleştirir (*EA* 18, 1991, 46 ve 51).

¹⁰ *Villes*², 377- 412.

¹¹ *Villes*², 184.

¹² Bu Apollon tipinin yayılım alanı, batıda Biga, doğuda ise Bithynia'daki Gönen ile sınırlanmaktadır. Alan, güneyde Makestos boyunca Susurluk'un güneyindeki Ömerköy'e kadar uzanır. Bu konuda bk. G. Mendel, *Cat. sculp. musée Brousse* (1908), s. 29, dipnot 35 ve L. Robert, *Hellenica* X, 135 ve 136, dipnot 2. Ömerköy hakkında bk. L. Robert, a.g.e., 144, dipnot 2. Ayrıca Pergamon'da da bu tipte bir stel bulunmuştur (*Altertümer von Pergamon* VII, II: *Die Sculpturen* II, 1908, 226, dipnot 336).

¹³ A. Linfert, "Der Apollon von Daphne des Bryaxis", *Damaszener Mitteilungen* 1 (1983), 165-173.

C. Tanrıver

görülmektedir. Nitekim, Mysia'da ele geçen adak taşlarının çoğunda Apollon Kitharodos tek başına yer alıyorsa da, bazı stellerde Zeus ya da Kybele gibi tanrıların yanısıra Artemis ile beraber tasvir edildiği de görülmektedir¹⁴. Bazı Germe sikkelerinde de Artemis ile Apollon birlikte tasvir edilmektedirler¹⁵.

Cumhur Tanrıver
İzmir

¹⁴ Apollon, Artemis ve Zeus: L. Robert, *Hellenica* X, 125 ve dev., Pl. XIX 3 ve 296 Pl. XXX 2; *LIMC* II, 2, s.v. Apollon, no. 795. Apollon ve Artemis: G. Mendel, *a.g.e.*, 853, 854. Kybele ve Apollon: L. Robert, *Hellenica* VII, 41 - 44 ; ayrıca bk. L. Robert, *Hellenica* X, 136, dipnot 2.

¹⁵ *BMC Lydia*, 86 no. 32.